

Секція: Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Доброва Т.Г.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри політичних наук і права,
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К.Д.Ушинського
м. Одеса, Україна*

ТЕНДЕНЦІЯ ДО ЗУБОЖІННЯ НАЦІЇ – ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Подолання бідності населення виділене як пріоритетна ціль в Програмі Розвитку Організації Об'єднаних націй на перспективу до 2030 року. Приєднавшись до Програми Розвитку ООН «Цілі розвитку тисячоліття» на 2000-2015 роки (ПРООН ЦРТ), Україна взяла на себе відповідальні зобов'язання щодо зниження рівня бідності. А саме: ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5,05 дол. на добу за паритетом купівельної спроможності; скоротити питому вагу бідного населення за національним критерієм бідності до 25%; зменшити в 10 разів частку населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму [1, с. 21]. За результатами виконання Програми ЦРТ протягом 2000 – 2013 років був забезпечений частковий прогрес у наближенні до встановлених параметрів бідності. Проте, починаючи з 2014 року прогрес відсутній, посилюється зворотна тенденція. Тож протидія процесу зубожіння нації залишається найважливішим завданням на перспективу до 2030 року. Від ефективного його виконання залежить економічна безпека країни.

Головний міжнародний індикатор, який використовується ООН для вимірювання рівня бідності в країнах Центральної та Східної Європи, це добове споживання нижче 5,05 дол. (за ПКС). Це єдиний індикатор бідності, за яким Україна досягла значного прогресу, однак ліквідувати її не вдалося. З 11,9% у 2000 році рівень бідності знизився до 0,8% у 2013 році. Але в 2015 році частка бідних знов зросла до 2,2%, повернувшись до показника 2010 року [2].

В українській практиці соціальних вимірювань використовуються національні критерії бідності: абсолютна та відносна бідність.

Національна межа абсолютної бідності, це середньомісячний душевий дохід, менший за фактичний прожитковий мінімум. Слід зазначити, що до 2014 року у вимірюваннях використовували законодавчо встановлений прожитковий мінімум, який не враховує впливу інфляції. Більш об'єктивним є фактичний прожитковий мінімум, визначений з урахуванням підвищення цін.

Табл. 1.

Рівень бідності в Україні за абсолютними критеріями

Рік	Прожитковий мінімум, грн.		Чисельність населення із середньодушовими загальними доходами на місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму		Чисельність населення із середньодушовими загальними доходами на місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму	
	законодавчо встановлений	фактичний	млн. осіб	у % до загальної чисельності населення	млн. осіб	у % до загальної чисельності населення
2000	270,10	...	42,7	87,4
2005	423,00	...	13,0	28,4
2010	843,20	...	3,6	8,6
2013	1113,67	...	3,5	8,3
2014*	1176,00	1357,60	3,2	8,6	6,3	16,7
2015*	1227,30	2257,00	2,5	6,4	20,2	51,9
2016*	1388,08	2646,40	1,5	3,8	19,8	51,1

* Без урахування Автономної Республіки Крим та зони проведення АТО

Джерело: складено на основі [3]

Формальний аналіз приводить до висновку, що з 2000 р. до 2013 р. бідність, відносно законодавчо встановленого прожиткового мінімуму знизилася більш, ніж в 10 разів, падіння продовжилося і в наступні роки. Але слід мати на увазі що соціальні стандарти були заморожені протягом 2014-2015 років, що інфляція знецінила номінальні доходи в 2,3 рази, що статистика не враховує населення АР Крим та зони проведення АТО. Тож значно більш об'єктивну інформацію дає порівняння доходів громадян з фактичним прожитковим мінімумом. За підсумками 2015 і 2016 року до бідних належало майже 20 мільйонів осіб – кожен другий громадянин України. Доречи за

індикаторами ЦРТ, бідність за фактичним прожитковим мінімумом мала бути знижена до 7%.

Національна межа відносної бідності встановлена на рівні 75% медіанного значення середньомісячних сукупних доходів на одну особу. Масштаби крайньої бідності (злиденності) відображає межа в 60% медіанного показника.

Табл. 2

Динаміка рівня відносної бідності в Україні в 2010-2016 роках

Рік	Середньодушові загальні еквівалентні доходи у місяць, грн.			Частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими	
	Медіанний рівень	75% медіанного рівня	60% медіанного рівня	75% медіанного рівня	60% медіанного рівня
2010	1132	849	679	22,6%	9,8%
2013	1825	1369	1095	21,2%	7,9%
2014	1891	1418	1134	19,9%	7,1%
2015	2218	1664	1331	22,2%	9,0%
2016	2622	1967	1573	20,2%	7,2%

Джерело: складено на основі [3]

По показниках відносної бідності ситуація в Україні виглядає менш загрозливою, ніж рівень абсолютної бідності. Однак, протягом тривалого періоду не вдається суттєво знизити рівень бідності. Кожна п'ята людина в українському суспільстві є бідною, а від 7 до 9 відсотків громадян живуть в умовах злиденності.

Проте межа бідності визначається виходячи з номінальних доходів, тобто не враховує впливу інфляції та девальвації національної валюти. Тож доцільно перерахувати граничні показники бідності в доларовому еквіваленті. В 2013 році 75% медіанного рівня середньодушових доходів дорівнювало 1369 грн., що було еквівалентно 171,3 дол. за курсом НБУ (7,99 грн./дол.). Показник 2016 року – 1967 грн. дорівнює 76,8 дол. (середньорічний курс 25,6 грн./дол.). Тобто номінальний показник рівня бідності в доларовому еквіваленті зменшився в 2,2 рази. Якщо перерахувати показники 2016 року на стандарти 2013 р. то межа бідності має бути 4385 грн. доходу на одну особу в місяць. Відповідно і частка

бідного населення значно збільшиться. За даними статистики в 2016 році 80% домогосподарств мали середньодушові місячні доходи нижче 3720 грн.

Хронічною проблемою для України є бідність працюючих. За зобов'язаннями, визначеними в програмі ЦРТ на 2015 рік Україна мала досягти зниження рівня бідності працюючих до 15% за критерієм відносної бідності. Протягом 2013-2016 років цей показник коливався на рівні 20%. Тобто кожний п'ятий працюючий є бідним. За показниками абсолютної бідності в 2016 році 7% працюючих мали дохід, нижчий за законодавчо встановлений прожитковий мінімум. А частка тих, чиї доходи були нижчими фактичного прожиткового мінімуму перевищила 54% [3].

Слід зауважити, що статистика визначає рівень бідності серед працюючих використовуючи середнє значення прожиткового мінімуму для всіх категорій громадян. Відомо, що для працездатних осіб цей показник вищий за середній. Так у 2016 році фактичний прожитковий мінімум в середньому складав 2642 грн., а для працездатних осіб становив 3326 грн. Кумулятивна частка працюючих, що мали середні грошові доходи, нижчі за цю межу становила 74%. Тож можна стверджувати, що реальний рівень абсолютної бідності на 20% вищий, ніж офіційний показник. Проблема бідності працюючих загострюється з причини несвоєчасної виплати зарплати. За три квартали 2017 року заборгованість зросла до 2,4 млрд. грн.

Попередні висновки щодо рівня абсолютної і відносної бідності цілком співпадає із показниками суб'єктивної бідності. Її визначають за самооцінкою громадянами рівня свого добробуту. Дані соціологічних опитувань свідчать про негативні тенденції. Частка тих, хто повністю задовольняє поточні потреби і заощаджує скоротилася з 10,7% у 2013 р. до 6,2% в 2016 р. Меншою стала частка тих, кому доходу вистачає лише на поточне споживання (відповідно 50,9% та 45,7%). Проте на 10% зросла кількість тих, хто використовує свій дохід тільки на харчування, відмовляючи собі у найнеобхіднішому (з 34,9% до 44,0%), а 4% домогосподарств стикаються з проблемою голоду.

За оцінкою матеріального добробуту жодне з опитаних домогосподарств не віднесло себе до заможних як в 2013 р., так і в 2016 р. В 2013 р. кожен третій вважав себе не бідним, але і не представником середнього класу, в 2016 році таку оцінку давав лише кожен четвертий. Проте 74% домогосподарств віднесли себе до бідних (в 2013 році – 68%) [3].

На запитання соціологів: «Як довго ви згодні ще терпіти погіршення рівня життя?» в 2016 р. 29% відповіли, що готові терпіти, але недовго; 37% не готові, бо не вірять в успішність реформ; 21% - не готові терпіти, бо їх рівень життя вже зараз нестерпний [4, с. 500].

Незадоволеність населення станом життя, відсутність гідної роботи та зарплати, вимушена неформальна зайнятість близько 3,5 млн. людей, які позбавлені будь якого соціального захисту – все це призводить до катастрофічного зростання еміграції громадян України. За даними Федерації профспілок України понад 5 млн. громадян є трудовими мігрантами. Україна увійшла в першу шістку країн (разом із Сирією, Еритреєю, Іраком, Сомалі і Нігером), звідки надходять прохання про притулок в ЄС [2]. 21% населення серйозно замислюється над еміграцією [4, с. 507].

Тож Україна стоїть перед реальною загрозою економічній та національній безпеці. Необхідні термінові дії держави щодо зміни моделі економічного розвитку, втілення стратегічної програми відновлення індустріального потенціалу, створення нових робочих місць, забезпечення гідного рівня життя громадянам країни.

Література:

1. Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000 – 2015. Національна доповідь. – Київ, 2015. – 124 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://un.org.ua>.
2. Федерація профспілок України. Офіційний веб-портал – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua>
3. Відкрита статистична база Державної служби статистики України – [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. Випуск 3(17) / Голов. ред. В.М.Ворона, М.О. Шульга. – К.: ІС НАНУ, 2016. – 550 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://i-soc.com.ua>